

До
Доц. Мила Георгиева, ди
Р-л отдел „Научна дейност
и кариерно развитие”
Медицински университет
гр. Варна

Като член на научното жури, определен със заповед № Р-109-298/27.09.2019 г. на Ректора на МУ - Варна, ул. Марин Дринов № 56, 9002, Варна, приложено, представям Рецензия във връзка с процедура за присъждане на ОНС Доктор на Янка Георгиева Маркова-Димитрова, докторант в самостоятелна форма на обучение по докторска програма Управление на здравните грижи към катедра Здравни грижи, МУ Варна.

Изготвил рецензията: проф. Иваничка Атанасова Сербезова, дп

Научни специалности: Здравни грижи, Медицинска педагогика, Методика на обучението по здравни грижи

Месторабота: Русенски университет „Ангел Кънчев”, Факултет Обществено здраве, катедра Здравни грижи

Адрес за контакти:

Електронен адрес: iserbezova@uni-ruse.bg

Тел.: +359 888 731 063

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд на тема:
**МОДЕЛИ ЗА ГРИЖИ ЗА ЗДРАВЕ И БЛАГОПОЛУЧИЕ
НА САМОТНО ЖИВЕЕЩИ ВЪЗРАСТНИ ХОРА**

на докторант: Янка Георгиева Маркова-Димитрова,

Асистент в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна,
Катедра „Здравни грижи“, Филиал – Велико Търново

**За присъждане на образователна и научна степен Доктор
в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт;
Професионално направление: 7.4 Обществено здраве;
Научна специалност: Управление на здравните грижи**

**Научни ръководители: проф. Силвия Борисова, д.оз.н
                                         доц. Маринела Грудева, д.п.**

Рецензент: проф. Иваничка Атанасова Сербезова, дп, катедра Здравни грижи
на Факултет Обществено здраве и здравни грижи при Русенски университет
„Ангел Кънчев“ – гр. Русе

1. Професионална биография, кариерно развитие и обвързаност с темата на дисертационното изследване

Асистент Янка Георгиева Маркова-Димитрова е завършила базово образование в ИПЗКССО „Д-р Върбан Генчев“ гр. Велико Търново и през 1994 г. - Полувисш медицински институт гр. Плевен, специалност Медицинска сестра. От 2006 г. до 2011 г. придобива ОКС Бакалавър и ОКС Магистър по

специалност Управление на здравните грижи. През 2015 г. завършва магистърска програма Мениджър в здравеопазването.

Професионалното си развитие ас. Маркова започва през 1988 г., като медицинска сестра в Хирургично отделение при МБАЛ «Д-р Димитър Павлович» гр. Свищов. До 2015 г. има 27 г. практически опит на медицинска сестра в различни лечебни заведения в гр. Свищов и гр. ВеликоТърново.

През учебната 2015/2016 г. е назначена за асистент в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, катедра „Здравни грижи“, Филиал – Велико Търново. От назначаването ѝ до момента провежда клинична практика и учебно-практически занятия по дисциплини, съобразени с образователните изисквания, учебния план и учебната програма на Медицински университет – Варна.

Придобитите компетентности от образованието и от пряката работа като медицинска сестра, успешно прилага в преподавателската си дейност.

Съдейства активно в административната и организационна дейност на Филиал Велико Търново. Всичко това показва потенциал за научно развитие и отношение към академична изследователска работа в областта на здравните грижи.

Считам, че е налице пълна обвързаност на дисертационната проблематика с професионалното и академично развитие на докторантката.

2. Административна обезпеченост на процедурата за защита на дисертационния труд

Асистент Янка Георгиева Маркова-Димитрова е зачислена в докторантура за самостоятелна подготовка към катедра Здравни грижи на Медицински университет – Варна, съгласно заповед на Ректора на МУ – Варна № Р-109-637 от 14.11.2018 г. в самостоятелна форма на обучение в докторска програма по „Управление на здравните грижи " в Област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт, Професионално направление: 7.4. Обществено здраве с тема на дисертационен труд „Модел за грижи за здраве и благо-

получие на самотно живеещи възрастни хора“ и научен ръководител проф. Силвия Борисова Димитрова, д.оз.н.

Със Заповед на Ректора на МУ - Варна № Р-109-191 от 21.05.2019 г. за втори научен ръководител е определена доц. Маринела Иванова Грудева, д.п.

Представен е протокол за успешно положен докторантски изпит по специалността и по чужд език. На основание решение на катедрен съвет на катедрата по Здравни грижи, относно готовността за публична защита и предложение за Научно жури, Янка Маркова е отчислена с право на защита, съгласно Заповед на Ректора на МУ-Варна № Р-109-298 от 27.09.2019 г.

Протокол № 1 от 27.09.2019 г. от неприсъствено заседание на Научното жури показва разпределението за изготвяне на рецензии и становища.

Във връзка с процедурата е представен комплект от материали, включващ изискваните документи:

- дисертационен труд
- автореферат
- декларации за оригиналност, за достоверност на представените документи за защита
- копия на научни публикации
- автобиография, дипломи, протоколи, заповеди и др

Представеният списък от публикации, свързани с дисертацията, са четири. В една от тях Янка Маркова е самостоятелен автор, а останалите три са в съавторство. Две от статиите са на български език и две на македонски. Публикациите са представени в пълен текст към документите за защитата. Същите адекватно отразяват постановки от дисертационното изследване.

Авторката представя и две статии под печат, в които е водещ автор и също представят работа по темата на дисертацията.

Авторефератът е добре структурирано, синтезирано изложение на дисертационния труд и съдържа всички задължителни реквизити за автореферат на дисертация. Компетентно и професионално са подбрани най-

съществените части от съдържанието на дисертацията, така че авторефератът дава пълна представа за концепцията, методологията, структурата и резултатите на дисертационното изследване.

Авторефератът, професионалната биография и списъкът на статиите, отразяващи дисертационното изследване, са в срок публикувани в специализирания сайт на МУ – Варна, в съответствие със ЗРАСБ и с Правилника за развитие на академичния състав на Медицински университет – Варна от 2018 г.

3. Характеристика на дисертационното изследване

3.1. Актуалност на дисертационното изследване

Проблемите, свързани с динамиката на човешката популация, касаят целия свят, не само България. ООН предупреждава за необратими демографски проблеми, свързани със застаряването на световното население, а България е сред най-застарелите нации. Степента на застаряване е без паралел в човешката история. От една страна фактът, че хората живеят по-дълго, е резултат от постиженията в здравеопазването и изхранването. От друга страна в много държави, сред които и нашата, липсват основни елементи за социална защита на възрастните им граждани като доход и *здравни грижи*.

Именно актуалността на разглежданата тема, много добре обоснована от авторката в литературния обзор, отчитането на противоречията и недостатъчната научна разработка на проблема у нас, е причина за определяне на темата на предложението за рецензиране дисертационен труд. Защото е безспорно, че един сериозен проблем като участието на медицинската сестра в грижата за самотно живеещите възрастни хора, в който се реализира едно професионално взаимодействие и дава възможност на сестрите да възприемат, анализират и прилагат наученото в университетите, заслужава детайлното му изследване. Избраната тема е актуална и за формирането на съвременен профил на специалност от регулирана професия „Медицинска сестра”.

3.2. Познание на проблематиката от докторантката

В трудовия стаж на медицинската сестра Анка Маркова е отбелязано, че в продължение на много години работи в различни отделения, в които се обслужват високо рискови пациенти, голяма част от тях - възрастни. Натрупаният опит в този период асистентката активно използва в преподавателската си дейност от 2015 г. при изследователската си работа по дисертацията. Очевидно е, че иновативността на изследването е наложила на авторката да подходи към неговото концептуално и методическо моделиране смело и същевременно балансирано. Ето защо е обяснимо и логично при проучването на предшестващи опити и подходи да се опре на максимално широка научна основа, обединявайки гледни точки и изследователски резултати от сферата на здравната и медико-социална теория и практика.

3.3. Наличие на изследователски проблем (дисертабилност)

Международният опит за специализирана сестринска грижа при самотно живеещи възрастни хора показва, че усилията на медико-социални структури са недостатъчни. Дейностите в тази насока са свързани с подобряване ефективността на системите на здравеопазване, по-целенасочено оказване на помощ, поддържане на алтернативни организации за медицинска помощ и повлияване на демографската ситуация. Проблемът за ролята и мястото на медицинската сестра в тези структури се разработва доста в последните години, но не са познати подобни изследвания с аналогичен фокус и модел на концептуализиране. Същевременно добре познати са редица сходни, при това успешни изследователски опити и постижения от прилагането на грижата за възрастни и стари хора в развити страни, които авторката познава и коректно представя в труда си. В България най-популярен е традиционен модел на грижа за възрастни хора (грижи на децата за техните родители и близки в дома). Всичко това налага изследване на потребностите, свързани с обгрижването на възрастните хора в домашни условия. Понятиено изчис-

тената формулировка на темата е коректно третирана и в съдържанието на труда, за което добър пример са формулираните и изследователски защитени цел, задачи, работни хипотези, етапи на научно-изследователската работа. Детайлно са описани дизайна на експеримента, както и методиката на проучване. Прецизно са определени логически единици на наблюдението, източниците за набиране на информацията и използваните методи на проучване. Стегнато са дадени и използваните статистически методи за обработка на получените данни.

Всичко това ми дава основание убедено да приема, че избраната тема и подходът за нейното проблематизиране в изследователска задача са реалистични, адекватни, измерими и постижими.

3.4. Структура на дисертационния труд

Съдържанието е структурирано в пет глави със съответните изводи след всяка глава, като изводите заедно с препоръки и приноси са структурирани в отделна глава. Контурите на методологическата рамка са заложили във втора глава, а трите глави съдържателно и доказателствено изпълват методологическата рамка.

Общият обем на дисертацията е 176 стандартни страници. Главите като обем и съдържание в тях са добре разпределени: първа глава – 57 страници; втора глава - 14 страници; трета глава – 46, четвърта глава – 28 страници и в пета глава изводи, препоръки и приноси – 4 страници. Има логическа обвързаност между всички глави, така че цялостното изследване следва една добра методология. Съдържанието на всяка глава е придружено с необходимия доказателствен материал. Приложенията са в обем от 25 страници.

3.5. Съдържание на дисертационния труд

Докато методологическата рамка структурира дисертационния труд, то съдържанието е подчинено на изследователската теза.

Дисертационният труд е в обем от 176 стандартни страници, включващи 10 таблици и 65 фигури. Приложения – 9. Цитирани са 184 литературни източници, от които 124 на кирилица, 44 на латиница. Литературната справка е сравнително съвременна, тъй като 55 от източниците са след 2009 година. Съкращенията са дадени в самото начало на дисертацията, което улеснява четенето.

Литературен обзор

Литературният обзор е разработен в обем от 57 страници, структуриран в първа глава. В обзора са детайлно проследени няколко основни рубрики. Разгледани са биологичните и социални аспекти на стареенето, терминология, схващания, проблеми. Подробно и аналитично са представени потребностите на възрастни хора от грижи – социални и здравни. Особено полезно е обстояйното проучване на международния опит в тази сфера и представянето на най-добрите организационни модели на медико-социална помощ при възрастни. Въз основа на литературния обзор е обосновано, че значение имат мероприятията, насочени към развитие на максималните възможности, съобразно индивидуалните физически, умствени и социални способности на пациентите с цел подобряване качеството на живот и увеличаване на независимостта на възрастния човек.

За разработването на литературния обзор авторката се опира на достатъчно източници, които умело анализира и показва задълбочено познаване на мнение на други автори по разработвания от нея проблем, както и на нормативната база. Структурата на литературния обзор и стилово оформление водят до извода, че асистент Янка Маркова умее да борави с литературни източници и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията.

Методика и организация на проучването

На базата на обстойно разработения литературен обзор и направените изводи успешно са изведени цели, задачи, работни хипотези, етапи, дизайн, материали и методи, обект и обхват на проучването. Представена е методологията с етапите на извършване на изследването, както и методите за събиране на информацията и обработката ѝ. Всичко това е описано прецизно.

Резултати

Трета и четвърта глава са посветени на извършеното собствено проучване. Направена е демографска характеристика на населението в област Велико Търново. Анализирани са организацията на медико-социалните услуги в областта, както и благосъстоянието и здравето на самотно живеещите възрастни. Подложено на проучване и анализ е мнението на медицински специалисти, относно качеството на здравните грижи, предоставяни в домашни условия на обследваната група население. Изчерпателно и детайлно са разгледани физическите и психо-социални потребности на възрастните в обследвания регион. Описан е моделът на експеримента и критериите за включване в него на двете групи – неекспериментална и експериментална. Интересен е фокусът на Четвърта глава, в която авторката представя своя ***МОДЕЛ ЗА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ГРИЖИ ЗА ЗДРАВЕ И БЛАГОПОЛУЧИЕ НА САМОТНО ЖИВЕЕЩИ ВЪЗРАСТНИ ХОРА В ДОМАШНА СРЕДА.***

Анализирайки българския и международен опит в оказване на грижи за самотно живеещи възрастни хора, както и предложените от редица автори у нас форми на подкрепа и помощ, авторката счита за уместно да предложим Модел за грижи за здраве и благополучие при самотно живеещи възрастни хора, както и специфична сестринска документация, проследяваща състоянието на възрастните хора в домашни условия. Предложеният Модел е собствено разработена методика, адаптирана към определяне на качеството на живот по отношение на предлагането на медико-социални грижи на възрастни и самотно живеещи хора. Той дава възможност да се получи количествена

оценка и последващо сравнение с мнението на потребителя и това на медицинските специалисти. В модела, освен методика за оценка на здравето и качеството на живот на самотно живеещи възрастни са *разработени стратегии при оказване на подкрепа и помощ от медицинската сестра*. В практическа полза за сестрите ще бъдат и предложените от авторката *Практически стъпки при прилагане на Модел за грижи за здраве и благополучие на самотно живеещи възрастни хора*.

Изводите към цялата дисертация, както и препоръките към отговорните институции са написани с компетентност, синтезираност. Тази част на дисертацията от стр. 157 до стр. 159 представлява теоретично обобщение на методология, дизайнерско решение, процесуалност и резултати в подкрепа на хипотезите на дисертационното изследване и нейните приноси.

4. Приноси

Резултатите от научното проучване, формулираните изводи и препоръки очертават приноси с теоретичен и практико-приложен характер. Справката за приносите, представена в дисертационния труд, показва обективно реалните достижения на автора. От представените от авторката приноси възприемам следните:

Приноси с теоретичен характер

- За пръв път детайлно се разглежда проблема за оказване на медико-социална помощ за самотно живеещи възрастни хора в област Велико Търново.
- Обоснован е комплексен здравно-социален подход в предоставянето на грижи за повишаване здравето и благополучието на възрастните хора.
- Осъществено е проучване, свързано с мнението на медицински специалисти и социални работници по отношение на организацията на медико-социална помощ в домашна среда.

- Идентифицирани са биологичните и психо-социални потребности на възрастните и стари хора при отсъствие на грижа в домашна среда.
- Комплексно за изучени различни аспекти на качеството на живот на самотно живеещи възрастни хора в област Велико Търново.
- Разработени са авторски модели за грижи за здраве и благополучие на самотно живеещи възрастни хора в домашни условия.

Приноси с практико-приложен характер

- Разработен е Модел за вземане на решения при планиране на грижи за самотно живеещи възрастни хора.
- Идентифицирани са фактори, влияещи върху разработването и изпълнението на плана за сестрински грижи в домашни условия.
- Разработени са информационна сестринска карта и протокол за сестрински интервенции като водещи документи при оказване на грижи в домашни условия.
- Апробиран е авторски модел за грижи в домашна среда за възрастни хора, водещ до повишаване качеството на живот.
- Въведена е унифицирана оценка на потребностите на самотно живеещите възрастни хора, която разширява възможностите и иновативните подходи за оптимизация на грижите в домашни условия.

5. Препоръки и въпроси

- Да предложи програма за обучение на студенти от специалности Медицинска сестра и Акушерка въз основа на направените си проучвания с цел подобряване ефективността на обучението и повишаване на тяхната компетентност в грижата за възрастни;
- Да разшири полето на публикационната си активност и в международни списания и сборници.

Нямам въпроси към докторантката.

6. Заключение:

Като давам много добра оценка на извършената значителна по обем изследователска работа и постигнатите резултати, предлагам убедено на уважаемото жури да се присъди образователната и научна степен „Доктор“ в научна специалност: Управление на здравните грижи на Анка Георгиева Маркова - Димитрова.

01.10.2019 г.

Рецензент:

проф. Иваничка Сербезова, дп